

Ба шурои диссертационии 6D.KOA-108-и назди Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Нахимов 64/14.

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи идоракунии молияи давлатӣ ва иқтисоди рақамии Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Досиев Маҳмадшоҳ Назарович ба диссертатсияи Казокзода Умеда Ҳурматулло дар мавзӯи «Ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) доктор аз рӯйи ихтисоси 6D050600-Иқтисодиёт (6D050612- Иқтисоди «сабз» ва истифодаи захираҳои табиӣ) пешниҳод шудааст.

1. Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самтҳои илм, ки аз рӯйи онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ ба талаботи бандҳои зерини Шиносномаи ихтисосҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D050600 - Иқтисодиёт (6D050612 - Иқтисоди «сабз» ва истифодаи захираҳои табиӣ), аз ҷумла 1.4.1. ҷанбаҳои назариявӣ, методологӣ ва амалии татбиқи иқтисоди «сабз» ва истифодаи захираҳои табиӣ дар соҳаҳои кишоварзӣ ва экология; 1.4.5. муаммоҳо ва мушкилотҳои рушди соҳаҳои кишоварзӣ дар низоми гузариш ба иқтисоди «сабз» ва истифодаи захираҳои табиӣ; 1.4.8. танзими давлатии соҳаҳои кишоварзӣ, экология ва дигар соҳаҳои КАС ҳангоми амалишавии барномаҳои давлатӣ, концепсияҳо ва стратегияи рушди иқтисоди «сабз»; 1.4.16. таҳқиқи масоили экологӣ, ҳифзи муҳити зист ва нигоҳдории дараҷаи таъмини рушди устувори иқтисодии соҳаи кишоварзӣ дар доираи низоми иқтисоди «сабз» ва истифодаи захираҳои табиӣ мувофиқат мекунад.

Мавзӯи диссертатсия аз рӯйи мақсад, вазифаҳо, объект, предмет ва муҳтавои таҳқиқот ба самти илмӣ зикршуда комилан мутобиқ буда, ба ҳалли масъалаҳои мубрами назариявӣ, методологӣ ва амалии ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон нигаронида шудааст. Дар ин замина, дар диссертатсия масъалаҳои назариявии ташаккули иқтисоди «сабз» ва таъмини рушди устувори кишоварзӣ, таҳлили вазъи муосири захираҳои табиӣ ва гузариш ба иқтисоди «сабз», инчунин, самтҳои асосии ташаккул ва рушди он мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд.

Дар маҷмӯъ, метавон қайд намуд, ки самти илмӣ таҳқиқот ба ихтисоси интихобшуда пурра мувофиқ буда, мазмуну муҳтавои он бо

талаботи Шиносномаи ихтисоси 6D050600 - Иқтисодиёт (6D050612 - Иқтисоди «сабз» ва истифодаи захираҳои табиӣ) ҳамоҳанг мебошад.

2. Мубрам будани мавзуи диссертатсия. Дар ҷаҳони имрӯза, ҳамчун авлавияти рушди устувор гузаштан ба модели иқтисоди «сабз» барои тамоми кишварҳо асоси воқеӣ пайдо намудааст. Татбиқи самтҳои истифодаи оқилонаи омилҳои экологӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ дар ҳама сатҳҳои хоҷагидорӣ (иқтисодиёти корхона, соҳа, минтақа, милли) дар ташаккули иқтисодиёти «сабз» ифода меёбад. Ҳамзамон иқтисодиёти сабз ҳамчун уснури асосии рушди устувор муттаҳидгардии муаммоҳои иқтисодӣ ва экологии пешрафти ҷомеаҳо ба сатҳи куллан нафойдасоз менамояд. Қайд намудан зарур аст, ки таносуби мушкilotҳои иқтисодӣ ва экологӣ мантиқи иқтисодиёти сабзро аз ҷиҳати рушди иқтисодӣ муқаррар намудааст. Яъне дар замони муосир ҳар мушкilotи иқтисодии ба миён меомада ҳатман бо дарназардошти оқибатҳои экологии он ҳали худро дарёфтани лозим аст. Иқтисодиёти «сабз», ки бо мақсади коҳиш додан ба қатъи таъсири манфии фаъолияти иқтисодӣ ба муҳити зист таҳия шудааст, дар солҳои охир муҳимияти зиёд касб кардааст. Инкишофи иқтисодиёти «сабз» барои нигоҳдории самараноки муҳити зист ва дар ин васила баҳри таъмини рушди босуботи иҷтимоӣ-иқтисодӣ аҳамият дорад. Иқтисодиёти «сабз» тақозо менамояд, ки манбаъҳои безарар ва технологияҳои нафойдасоз ба сатҳи пасти ками ифлосшавӣ равананд, дар ҳамаи соҳаҳо, махсусан соҳаи кишоварзӣ истифода шаванд. Ин боиси коҳиш ёфтани партову ифлосшавӣ ва истеҳсоли маҳсулоти органикӣ мешаванд.

Чуноне ки муаллиф қайд менамояд соҳаи кишоварзӣ дар иқтисодиёти милли мавқеи асосӣ дошта, манбаи асосии шугли аҳолии деҳот ва таъмини амнияти озуқаворӣ мамлакат эътироф мешавад. Дар айни замон, ба кор бурдани равишҳои кӯхнаи хоҷагидорӣ, ки харҷи бемеъёри обёрӣ, нуриҳои маъданӣ ва моддаҳои кимиёвиро талаб мекунанд, ба паст шудани қувваи ҳосилдиҳии хок ва барҳам хӯрдани мувозинати табиӣ оварда мерасонад. Ташаккули хоҷагидорӣ «сабз» дар ин бахш имкон фароҳам меорад, ки зиёд гардидани ҳаҷми маҳсулот бо ҳифзи муҳити атроф ва сарфакорона харҷ намудани неъматҳои табиӣ ба ҳам мувофиқ гардонида шавад. (саҳ 4).

Дар таҷрибаи кишварҳои пешрафта истифодаи технологияҳои каммасраф бо мақсади таъмини амнияти озуқаворӣ ва дастрасии аҳоли ба ғизои хушсифат ва маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза мусоидат намудааст. Дар баробари ин, ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ ба афзоиши маҳсулоти органикӣ мусоидат намуда, баҳри баланд бардоштани рақобатпазирии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар дохил ва хориҷи кишвар нақши калидӣ мегузорад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон солҳои охир ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз», махсусан, дар соҳаи кишоварзӣ ба самти афзалиятноки сиёсати давлатӣ табдил ёфтааст. Қабули барномаҳо ва стратегияҳои

давлатӣ оид ба рушди иқтисоди «сабз», имкон медиҳанд, ки дар ҳама соҳаҳои иқтисоди миллӣ, махсусан, соҳаи кишоварзӣ раванди ташкил ва рушди иқтисоди «сабз», тибқи меъёрҳои экологӣ роҳандозӣ карда шавад.

Таҳлили вазъи муосири захираҳои табиӣ ва гузариш ба иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ нишон медиҳад, ки масъалаҳои вобаста ба ташаккули принципҳои иқтисоди «сабз», истифодаи технологияҳои каммасраф ва идоракунии самараноки сарватҳои табиӣ ҳанӯз ҳам ба таври кофӣ таҳқиқ нашудаанд.

Бо дарназардошти омилҳои мазкур, таҳқиқи масъалаҳои ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон, муайян намудани асосҳои илмӣ назариявӣ ва методологии он ва самаранокии фаъолияти корхонаҳои соҳаи кишоварзӣ аҳамияти махсус касб намуда, мубрамияти мавзӯи интиҳобшударо асоснок менамояд.

3. Дараҷаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмӣ барои Ҳимоя пешниҳодшаванда. Таҳлили муҳтавои диссертатсия нишон медиҳад, ки муаллиф ба як қатор натиҷаҳои нави илмӣ ноил гардидааст, ки арзиши назариявӣ ва амалии онҳо барои ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамчунин, коркарди тавсияҳои амалӣ доир ба гузариши бахши аграрии кишвар ба модели «сабз»-и иқтисодиёт назаррас мебошад.

Аз ҷумла, муаллиф дар асоси таҳлили осорҳои илмӣ асосҳои назариявии ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз»-ро дар соҳаи кишоварзӣ илман асоснок намудааст. Инчунин, ба сифати натиҷаи нави илмӣ аз ҷониби муаллиф хусусиятҳо ва принципҳои ташаккулёбии иқтисоди «сабз»-и хоҷагии қишлоқ, ки дорои аҳамияти назариявӣ ва амалӣ бо дарназардошти тафовутҳои минтақавӣ, ки афзоиши истеҳсолоти маҳсулоти хоҷагии қишлоқи ватанӣ, барқарор намудани ҳосилхезии заминҳо ва солимгардонии вазъи экологии муҳитро таъмин мекунад, асоснок карда шудааст.

Арзиши илмӣ таҳқиқот, ҳамчунин дар он ифода меёбад, ки муаллиф ҳолати имрӯзаи истифодаи заминҳои кишоварзӣ дар шароити гузариш ба иқтисоди «сабз» ва истифодаи оқилонаи захираҳои табииро дар истеҳсолоти кишоварзӣ муайян намудааст.

Қобили зикр аст, ки натиҷаи муҳими дигари таҳқиқот, ин аз ҷониби муаллиф таҳияи модел (амсила)– и илмие мебошад, ки мутобиқи он рушди ҳолати устувории соҳаи кишоварзӣ дар шароити гузариш ба иқтисоди «сабз» муайян гардида, механизмҳо ва равишҳои таъмини рушди устувори минтақаҳои агросаноатӣ, ки ба ҷараёни саноатикунории маҳсулоти кишоварзӣ мусоидат мекунанд, ошкор карда шудааст.

Дар маҷмӯъ, натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф дорои унсурҳои навгонии илмӣ буда, саҳми муайяно дар раванди ташаккул ва рушди

иқтисоди «сабз» дар дар соҳаи кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмин менамоянд.

4. Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда. Аз омӯзиши муҳтавои диссертатсия маълум гардид, ки натиҷаҳо, хулосаҳо ва тавсияҳои муаллиф аз ҷиҳати илмӣ асоснок ва боэътимод мебошанд. Асоснокӣ ва эътимоднокии натиҷаҳои тадқиқот бо интиҳоби дурусти заминаҳои назариявӣ, истифодаи як қатор усулҳои муосири тадқиқот ва мутобиқати онҳо бо ҳадафҳо ва вазифаҳои гузошташуда таъмин карда шудааст.

Ҳангоми анҷом додани таҳқиқот муаллиф аз усулҳои таҳлили омӯрӣ, монографӣ, иқтисодӣ, риёзӣ, демографӣ, сохтани моделҳои иқтисодӣ, пешгӯиву дурнамасозӣ ва таҷрибавию омӯзишӣ самаранок истифода намудааст, ки онҳо имконият додаанд масъалаҳои марбут ба ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври ҳамаҷониба ва амиқ мавриди омӯзиш қарор гиранд.

Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо таърифи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, стратегияҳо ва барномаҳои давлатӣ, аз ҷумла «Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023-2037» ва «Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025», стратегия ва барномаҳои ҳукумати кишвар оид ба рушди иқтисодӣ иҷтимоӣ, амалисозии Консепсияи рушди иқтисоди «сабз» дар бахши кишоварзӣ ва идоракунии захираҳои табиӣ таъмин шудааст. Илова бар ин, муаллиф аз доираи васеи адабиёти илмӣ олимони ватанӣ ва хориҷӣ истифода бурда, масъалаҳои назариявӣ ва амалии ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз»-ро дар бахши кишоварзӣ мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор додааст.

Ҷиҳати мусбати таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки хулосаҳо ва пешниҳодҳои илмӣ муаллиф танҳо хусусияти назариявӣ надошта, дар асоси таҳлили вазъи муосири захираҳои табиӣ ва гузариш ба иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ таҳия шудаанд. Ҳамчунин, натиҷаҳои бадастомада бо таҷрибаи ҷаҳонӣ ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» - ҳамчун самти муҳимми рушди устувори соҳаи кишоварзӣ асоснок карда шудаанд.

Дар маҷмӯъ, метавон чунин хулосабарорӣ кард, ки натиҷаҳои илмӣ, хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия пешниҳодшуда аз ҷиҳати назариявӣ ва методологӣ асоснок буда, дараҷаи баланди эътимоднокии доранд ва метавонанд дар фаъолияти корхонаҳои соҳаи кишоварзӣ, инчунин, дар корҳои илмӣ таҳқиқотӣ ва таълимӣ мавриди истифода қарор гиранд.

5. Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо. Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ дорои аҳамияти назарраси илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ мебошанд. Аҳамияти илмӣ таҳқиқот пеш

аз ҳама дар рушди минбаъдаи асосҳои назариявӣ ва методологии иқтисоди «сабз» ифода меёбад. Муаллиф масъалаҳои марбут ба ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз»-ро дар бахши кишоварзӣ таҳқиқ намуда, як қатор пешниҳодҳо ва хулосаҳои илмиро асоснок кардааст, ки метавонанд барои такмили таҳқиқоти минбаъда дар ин самт заминаи назариявӣ фароҳам оваранд.

Аҳаммияти амалии диссертатсия дар он зоҳир мегардад, ки тавсияҳо ва пешниҳодҳои таҳиянамудаи муаллиф ба такмили фаъолияти корхонаҳои соҳаи кишоварзӣ дар шароити ташаккули иқтисоди «сабз», рушди хизматрасониҳои экологӣ дар соҳа, баланд бардоштани сифати маҳсулоти кишоварзӣ ва рақобатпазир гардонидани он равона шудаанд. Модели рушди устувори соҳаи кишоварзӣ дар заминаи гузариш ба иқтисоди «сабз» метавонад ҳангоми таҳияи стратегияҳои рушди корхонаҳои соҳаи кишоварзӣ ва таҳияи барномаҳои сиёсати экологии онҳо истифода шаванд.

Аҳаммияти иқтисодии натиҷаҳои таҳқиқот дар имконияти баланд бардоштани самаранокии фаъолияти корхонаҳои соҳаи кишоварзӣ, таъмини бехатарии озуқаворӣ, баланд гардидани талаботи аҳоли ба маҳсулоти органикӣ, таҳкими мавқеи рақобатии корхонаҳои соҳа ва афзоиши даромаднокии онҳо ифода меёбад. Татбиқи пешниҳодҳои муаллиф метавонад ба рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ мамлакат мусоидат намояд.

Аҳаммияти иҷтимоии таҳқиқот дар бехтар гардидани сатҳи дастрасии аҳоли ба маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза, баланд бардоштани маърифати экологии ҷомеа, рушди фарҳанги истифодаи технологияҳои «сабз» ва таъмини солимии аҳолии минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ зоҳир мегардад.

Ба андешаи муқарриз, натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд аз ҷониби Вазорати кишоварзӣ, Кумитаи бехатарии озуқаворӣ ва бехдошти муҳити зисти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи ҳифзи муҳити зисти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин, муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва пажӯҳишгоҳҳои илмӣ ҳангоми таҳияи стратегияҳо, барномаҳои рушд, санадҳои методӣ ва раванди таълим дар ихтисосҳои иқтисодӣ мавриди истифода қарор дода шаванд.

6. Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Аз маълумоти дар автореферат ва диссертатсия овардашуда бармеояд, ки натиҷаҳои асосии таҳқиқот дар 11 мақолаи илмӣ инъикос ёфтаанд. Аз ҷумла, 4 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъъ расидаанд, ки натиҷаҳои муҳимми илмӣ диссертатсияро дар бар мегиранд.

Таҳлили интишороти муаллиф нишон медиҳад, ки онҳо самтҳои асосии таҳқиқот, муқаррароти назариявӣ, натиҷаҳои таҳлилӣ, хулосаҳо ва пешниҳодҳои амалии диссертатсияро ба таври кофӣ инъикос

намудаанд. Маводди нашршуда ба мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот алоқамандии мустақим дошта, саҳми илмӣ муаллифро дар ҳалли масъалаҳои ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ инъикос менамоянд.

Дар маҷмӯъ, шумора, муҳтаво ва сатҳи илмӣ интишороти муаллиф ба талаботи муқарраргардидаи Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба натиҷаҳои нашршудаи диссертатсияҳои илмӣ ҷавобгӯ буда, барои арзёбии натиҷаҳои таҳқиқот ҳамчун корҳои илмӣ мустақил асос фароҳам меоранд.

7. Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Диссертатсияи Казокзода Умеда Ҳурматулло таҳқиқоти мустақилона ва анҷомёфтаи илмӣ буда, натиҷаҳои нави назариявӣ ва амалии раванди ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз»-ро дар соҳаи кишоварзӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон фарогир мебошад. Натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф ба ҳалли масъалаҳои тақмили фаъолияти корхонаҳои соҳаи кишоварзӣ дар самти иқтисоди «сабз», баланд бардоштани самаранокии истифодаи технологияҳои муосири каммасраф ва таҳкими рақобатпазирии маҳсулоти органикии кишоварзӣ дар бозорҳои дохилию хориҷӣ ва таъмини беҳатарии озуқаворӣ ҳамчун самти афзалиятноки рушди иқтисоди «сабз» равона гардидаанд.

Кори диссертатсионӣ дорои сохтори мантиқӣ ва пайдарпай буда, аз муқаддима, бобҳо, зербобҳо, хулоса ва пешниҳодҳои илмӣ-амалӣ иборат мебошад. Муҳтавои диссертатсия ба мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот пурра мувофиқат намуда, натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф аз ҷиҳати илмӣ асоснок ва амалӣ муҳим мебошанд.

Тарзи таҳия ва барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи муқаррарнамудаи Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда, кори диссертатсионӣ мутобиқ ба меъёрҳои бандҳои 31, 32, 33, 34, 35 ва 37-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, омода гардидааст.

Автореферати диссертатсия муҳтавои асосии таҳқиқот, натиҷаҳои илмӣ бадастомада, хулосаҳо ва тавсияҳои амалии муаллифро ба таври пурра инъикос намуда, тибқи талаботи амалкунанда таҳия ва ба расмият дароварда шудааст.

8. Саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар раванди таҳқиқот. Таҳлили муҳтавои диссертатсия ва интишороти илмӣ муаллиф шаҳодат медиҳад, ки натиҷаҳои асосии таҳқиқот бо иштироки бевосита ва саҳми шахсии довталаб ба даст оварда шудаанд. Саҳми шахсии муаллиф дар муайян намудани самтҳои асосии таҳқиқот, таҳияи заминаҳои назариявӣ методологии масъала, ҷамъоварӣ ва коркарди маълумоти таҳлилӣ, омӯзиши таҷрибаи ватанӣ ва хориҷӣ, инчунин, асоснок намудани хулосаҳо ва тавсияҳои илмӣ-амалӣ ифода меёбад.

Дар боби якуми диссертатсия «Асосҳои назариявии ташаккули иқтисоди «сабз» ва таъмини рушди устувори кишоварзӣ» муаллиф масъалаҳои назариявии концепсияҳо ва воситаҳои асосии иқтисоди «сабз» дар пасманзари гузариш ба рушди устусори соҳаи кишоварзӣ, принципҳо ва хусусияти хоси он, инчунин, таҷрибаи ҷаҳонии ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» -ро дар баҳши кишоварзӣ ва имкониятҳои мутобиқсозии онро ба шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳқиқ қарор додааст.

Ҷиҳати мусбати таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки муаллиф дар асоси омӯзиши васеи сарчашмаҳои илмӣ ва адабиёти ватанию хориҷӣ кӯшиш намудааст, ки мафҳуми асосии иқтисоди «сабз» -ро аз нуқтаи назари олимони гуногун ҷамъбааст ва гурӯҳбандӣ намояд. Аз ҷумла, дар ҷадвали 1.1. Таҳаввулоти назариявии шарҳи ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» дар рушди соҳаи кишоварзӣ дар асоси андешаҳои олимони ватанӣ ва хориҷӣ низомнок карда шуда, дар заминаи он шарҳи муаллифӣ мафҳум пешниҳод гардидааст, ки ба таҳкими заминаи назариявии таҳқиқот мусоидат намудааст (саҳ.29-30).

Ҳамчунин, дар расми 1.1. унсурҳои асосии ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ гурӯҳбандӣ шуда, нақши онҳо дар баланд бардоштани самаранокии истеҳсолоти кишоварзӣ, рушди кишоварзии органикӣ ва коҳиш додани таъсири манфӣ ба муҳити зист таъмини бехатарии озуқаворӣ ва бехдошти муҳити зисти аҳоли нишон дода шудааст (саҳ.35). Ин унсурҳо ба амиқтар дарк намудани раванди гузариши соҳаи кишоварзӣ ба иқтисоди «сабз» мусоидат менамояд.

Дар расми 1.4. бошад, муаллиф принципҳо ва функцияҳои асосии ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» - ро дар шароити муносибатҳои нави иқтисодӣ пешниҳод намудааст, ки онҳо дар таъмини бехатарии иқтисодӣ мавқеи марказӣ дошта, дар татбиқи принципҳои иқтисоди «сабз» саҳми калидӣ доранд. Махсусан, вазифаҳои ташкилӣ-хоҷагидорӣ, экологӣ-иқтисодӣ ва иҷтимоӣ-демографӣ илман асоснок карда шуда, ҳамчун заминаи рушди устувори кишвар пешниҳод гардидаанд (саҳ. 53).

Дар раванди омӯзиши таҷрибаи ҷаҳонии ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» муаллиф таҷрибаи давлатҳои аврупоӣ, аз ҷумла Фаронса, Олмон, Италия ва кишварҳои минтақаи осийё - Хитой, Япония, инчунин, Канада, Бразилия, Ҳиндустон ва ғайраро мавриди таҳқиқ қарор додааст. Муаллиф дар ин самт хуб қайд намудааст, ки дар ин давлатҳо таъминоти озуқа ва саломатии муҳити зист дар як сатҳ қарор доранд ва ҳарду рукни бехатарии иқтисодии давлат ба ҳисоб мераванд (саҳ. 70). Ин андеша гувоҳи он аст, ки солимии ҷомеа ва маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза асоси боигарии давлат ва бехатарии иқтисодии он мегардад.

Дар маҷмӯъ, таҳлили боби якум нишон медиҳад, ки муаллиф дар сатҳи муайян масъалаҳои назариявӣ ва методологӣ ташаккул ва рушди

иқтисоди «сабз» - ро дар соҳаи кишоварзӣ баррасӣ намуда, барои таҳқиқоти минбаъда заминаи мустаҳками илмӣ фароҳам овардааст.

Дар боби дуюми диссертатсия «рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ: вазъи кунунӣ ва тамоюли истифодаи захираҳои табиӣ» муаллиф масъалаҳои вазъи муосири захираҳои табиӣ ва гузариш ба иқтисоди «сабз», инчунин, маҳакҳо (индикаторҳои) асосии баҳои онро дар соҳаи кишоварзӣ мавриди таҳқиқи амиқ қарор додааст.

Ҷиҳати мусбати ин боб дар он ифода меёбад, ки муаллиф иқтидори захиравӣ-табиӣ кишвар дар низоми комплекси агроозуқаворӣ дар шароити гузариш ба иқтисоди «сабз»-ро дар шакли низомнок таҳлил намуда, онҳоро дар ҷадвали 2.1. ба шаш қисми асосӣ гурӯҳбандӣ кардааст. Ин таснифот нишон медиҳад, ки имкониятҳо ва иқтидори захиравӣ-табиӣ кишвар дар низоми комплекси агроозуқаворӣ равшан инъикос ёфта, алоқамандии он бо раванди ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ беҳтар дарк карда шавад (саҳ.89).

Ҳамчунин, дар ҷадвали 2.6 муаллиф коркарди маҳсулоти аз нигоҳи экологӣ тозаи озуқаворӣ дар заминаи гузариш ба иқтисоди «сабз», дар ҷадвали 2.7 ҳаҷми истеҳсоли гӯшт, якҷоя бо калапochaҳои навъи 1 тозаи экологӣ, дар ҷадвали 2.8 истеҳсоли панири равшанӣ (якҷоя бо бринза) ва дар ҷадвали 2.9 ҳаҷми коркарди маҳсулоти шири аз нигоҳи экологӣ тозаро ба таври муфассал мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор додааст, ки ин равиш қисмати таҳлилии бобро асоснок мегардонад (саҳ. 98-101). Чунин муносибати таҳлиلى имкон медиҳад, ки вазъи истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ дар шароити муосир ба таври дақиқ муайян гардида, барои бартараф намудани камбудии онҳо заминаи илмӣ фароҳам оварда шавад.

Дар маҷмӯъ, таҳқиқоти дар боби дуюм анҷомдодаи муаллиф хусусияти таҳлиلى ва амалиро доро буда, ба ошкор намудани вазъи рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ ва тамоюли истифодаи захираҳои табиӣ мусоидат менамояд.

Дар боби сеюми диссертатсия «Самтҳои асосии ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон» муаллиф масъалаҳои марбут ба танзими давлатии ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ ва таъмини бехатарии озуқавориро мавриди таҳқиқ қарор дода, ҳамзамон, модели рушди устувори соҳаи кишоварзӣ дар заминаи гузариш ба иқтисоди «сабз»-ро пешниҳод намудааст.

Ҷиҳати назарраси ин боб дар он ифода меёбад, ки муаллиф масъалаҳои танзими давлатии ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз»-ро аз нигоҳи муҳаққиқони ватанӣ мавриди омӯзиш қарор дода, дар асоси таҳқиқоти гузаронидашуда усулҳо ва омилҳои онро дар минтақаҳои кишвар дар расми 3.1 пешниҳод намудааст, ки барои арзёбии натиҷабахшии танзими давлатӣ аҳамияти амалӣ доранд (саҳ. 125).

Дар ҷадвали 3.2 таъминоти аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо маҳсулоти асосии хӯрокворӣ дар соли 2024 оварда шуда, дар асоси

таҳлил миқдори миёнаи калорияе, ки ба ҳар нафар аз аҳолии худуду минтақаҳои гуногуни кишвар рост меояд, мавриди санҷиш қарор гирифта, муайян карда шудааст. Аз ҷумла муаллиф қайд намудааст, ки организми инсон барои қонех шудани ниёзи худ дар як шабонарӯз ба таври миёна ба 3300 калория ва 1,5 килограмм нони гандуми сафед эҳтиёҷ дорад. (саҳ.148).

Ҳамзамон, дар ҷадвали 3.3 сохтори модели тағйирёбандаҳои коррелиатсионӣ регрессионӣ ва дар ҷадвали 3.4 натиҷаҳои тахмини модели регрессионӣ инъикос ёфтааст, ки асоси илмӣ таҳқиқотро баланд бардошта, барои тақвияти назариявӣ ва амалии раванди татбиқи принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ мусоидат менамояд (саҳ.154-155).

Муаллиф, инчунин, дар ҷадвали 3.7 дар асоси таҳқиқоти гузаронидудашуда таҳлили t-оморҳо ва дар ҷадвали 3.8. муқоисаи арзишҳои воқеӣ ва модели ММД-и кишоварзиро анҷом дода, пешгӯии дурнамои ММД-и кишоварзӣ барои солҳои 2025-2030 ва сатҳи хатоҳоро дар доираи $\pm 7\%$ муайян намудааст. Аз ҷумла қайд кардааст, ки бузургтарин фарқ дар соли 2021 (+6,21%) мушоҳида мешавад, ки ба давраи барқарорсозии баъдипандемии кишоварзӣ мувофиқат мекунад. (саҳ.160). Ин равиш имкон медиҳад, ки сатҳи фарқияти хатоҳоро муайян намуда, раванди рушди соҳаи кишоварзӣ дар шароити ташаккули иқтисоди «сабз» муайян карда шавад.

Дар маҷмӯъ, боби сеюм хусусияти хулосабаророна ва амалӣ дошта, саҳми муаллифро дар таҳияи модели рушди устувори соҳаи кишоварзӣ дар заминаи гузариш ба иқтисоди «сабз» ва таъмини бехатарии озуқаворӣ ба таври возеҳ инъикос менамояд.

Дар қисмати «Хулоса ва тавсияҳо» муаллиф натиҷаҳои асосии илмӣ таҳқиқотро ҷамъбаст намуда, як қатор пешниҳодҳои назариявӣ ва тавсияҳои амалӣ оид ба ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз»-ро дар соҳаи кишоварзӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия намудааст, ки онҳо барои татбиқ дар фаъолияти корхонаҳои соҳаи кишоварзӣ ва таҳияи сиёсати экологии онҳо аҳамияти амалӣ доранд.

9. Эрод ва тавсияҳо барои беҳтар гардонидани сатҳи илмӣ назариявӣ ва амалии диссертатсия. Бо вучуди аҳамияти баланди илмӣ ва амалии диссертатсия, дар раванди омӯзиши он баъзе масъалаҳои баҳсталаб ба назар мерасанд, ки зикри онҳо ба баланд бардоштани сатҳи илмӣ корҳои минбаъдаи муаллиф мусоидат менамояд:

1. Аҳамияти илмӣ, мазмун ва мундариҷаи боби якуми диссертатсия ранги дигар мегирифт, агар муаллиф масъалаҳои мубрами рушди устуворро сараввал таҳқиқ ва ҷамъбаст намуда, сипас маҳум ва моҳияти рушди иқтисоди “сабз”-ро, ки яке аз ҳадафҳои асосии рушди устувор ба шумор меравад, шарҳу тавзеҳ медоданд.

2. Дар қисмати назариявӣ-методологии таҳқиқот масъалаи самаранокии раванди ташаккули иқтисоди «сабз» ба андозаи кофӣ васеъ ва муфассал мавриди баррасӣ қарор нагирифтааст.

3. Муаллиф дар диссертатсия принципҳои рушди иқтисоди «сабз» ва функцияҳои асосии онро дар расми 1.4 инъикос намуда, онҳоро аз нигоҳи илмӣ ва амалӣ асоснокии рушди устувори кишвар маънидод намудааст. Сатҳи илмии таҳқиқот баланд мешуд, агар муаллиф нақши калидии онҳоро дар раванди ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» дар бахши кишоварзӣ, ки ҳадаф ва объекти таҳқиқот ба шумор меравад, муайян менамуданд.

4. Муаллифи диссертатсия боби 1.3-ро Таҷрибаи ҷаҳонии ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» - ҳамчун самти муҳимми рушди устувори соҳаи кишоварзӣ номгӯзорӣ намуда, оид ба рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ Иттиҳоди Аврупо, ИМА, Ҷопон, Чин ва ҳамчунин, дар давлатҳои Федератсияи Русия, Қазоқистон, Ўзбекистон ва ғ. таҳқиқот гузаронидааст. Ба манфиати кор мебуд, агар муаллиф фикри худро ҷамъбаст намуда, муфид будани таҷрибаи кадоме аз ин давлатҳоро барои ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» дар бахши кишоварзӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод менамуданд.

5. Дар зербоби 2.1, ки «Таҳлили вазъи муосири захираҳои табиӣ ва гузариш ба иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ» номгӯзорӣ гардидааст, муаллиф таҳлили умумии маҳсулоти соҳаи кишоварзӣ ва сохтори заминҳои онро арзёбӣ намуда, натиҷагирӣ кардааст. Вале баррасии вазъи муосири захираҳои табиӣ ва истифодаи самараноки онҳо дар раванди ташаккули иқтисоди «сабз» аз мадди назар дур мондааст.

6. Дар зербоби 2.2. муаллиф маҳакҳо (индикаторҳои) асосии баҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзиро ба таври умумӣ ба миқдори кофӣ таҳқиқ намудааст. Сатҳи илмии диссертатсия қавитар мегардид, агар муаллиф дар ҳамин зербоб раванди ташаккули иқтисоди «сабз»-ро дар мисоли якчанд корхонаи мушаххаси соҳаи кишоварзӣ мавриди таҳлил ва арзёбии қиёсӣ қарор медод.

Дар маҷмӯъ, ин мулоҳизаҳо хусусияти тавсиявӣ дошта, ба арзиши умумии илмии диссертатсия таъсири ҷиддӣ намерасонанд ва метавонанд ҳамчун самтҳои такмили таҳқиқоти минбаъда истифода шаванд.

10. Тавсиф ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Муқаррарот ва натиҷаҳои асосии диссертатсия дар дар амалисозии ҳадафҳои асосии рушди иқтисоди «сабз», имконпазирӣ ва татбиқи амалии сиёсати аграрии давлат ва таъмини рушди устувори бахши кишоварзӣ, самаранокии истифодаи заминҳои кишти кишоварзӣ, ва ғайраҳо бо мақсади таъмини маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза дар дохил ва хориҷи кишвар инъикос ёфтаанд. Аз ҷумла, натиҷаҳои таҳқиқот дар конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дар мавзӯи «Саноатикунории босуръат ва масоили

амалигардони он дар Тоҷикистон”. (ш. Душанбе, 17-уми феввали соли 2023), конференсияи илмӣ-амалии байналмилалии донишгоҳи мазкур дар мавзӯи “Рақамикунонии идоракунӣ давлатӣ ва маҳаллӣ: ҷанбаҳои ташкилӣ ва иқтисодӣ (ш. Душанбе, 21-уми феввали соли 2025) ва ғ. муаррифӣ гардида, аз ҷониби иштирокчиён баҳогузорӣ ва дастгирии илмӣ пайдо намудаанд. Қисме аз натиҷаҳои таҳқиқот дар раванди таълимии донишгоҳҳои олиӣ мамлакат ҳангоми омӯзиши фанҳои Иқтисоди «сабз», «Иқтисодиёти истифодабарии захираҳои табиӣ», «Иқтисоди миллӣ», ва «Рушди устувори иқтисодӣ» мавриди истифода қарор гирифта, ба ғанӣ гардонидани мазмуну муҳтавои фанҳои марбут ба иқтисоди «сабз» мусоидат менамоянд.

Дар маҷмӯъ, натиҷаҳои диссертатсия на танҳо аҳамияти назариявӣ, балки арзиши баланди амалиро низ доро буда, сатҳи татбиқпазирӣ он дар раванди таълим ва фаъолияти амалии корхонаҳои соҳаи кишоварзӣ тасдиқ карда мешавад.

11. Хулосаи ҷамъбасти. Диссертатсияи Казокзода Умеда Ҳурматулло таҳқиқоти илмӣ мустақилона ва пурра анҷомёфта ба ҳисоб рафта, ба ҳалли масъалаҳои мубрами ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон равона гардидааст. Кори диссертатсионӣ дорои сохтори мантиқӣ ва мукамал буда, мазмуну муҳтавои он сатҳи зарурии таҳқиқоти илмиро инъикос менамояд. Натиҷаҳои бадастомада аз ҷониби муаллиф дорои арзиши баланди назариявӣ ва амалӣ мебошанд, ки ба татбиқи принципҳои иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣ мусоидат менамоянд.

Аҳамияти кори диссертатсионӣ пеш аз ҳама дар он зоҳир мегардад, ки муаллиф равандҳои ташаккулёбӣ ва рушди иқтисоди сабз-ро дар соҳаи кишоварзӣ, ки заминаҳои бозғайнимодро баҳри баланд бардоштани рақобатпазирӣ маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза таъмин менамояд, асоснок намудааст. Дар натиҷа, тавсияҳо ва пешниҳодҳои илмӣ-амалӣ таҳия гардидаанд, ки метавонанд дар фаъолияти корхонаҳои соҳаи кишоварзӣ ҷиҳати баланд бардоштани самаранокии фаъолияти истеҳсолӣ, истифодаи технологияи каммасрафи инноватсионӣ ва таҳкими рақобатпазирӣ дар бозорҳои дохилию хориҷӣ мавриди истифода қарор гиранд.

Автореферати диссертатсия муҳтавои асосии таҳқиқот, нағзониҳои илмӣ ва натиҷаҳои бадастомадаро пурра инъикос намуда, дараҷаи эътимоднокии хулосаҳои илмиро нишон медиҳад. Интишороти муаллиф мазмун ва самтҳои асосии таҳқиқотро фаро гирифта, бо натиҷаҳои диссертатсия ҳамоҳанг мебошад ва дурустии хулосаҳои илмиро тасдиқ менамояд.

Дар маҷмӯъ, диссертатсияи Казокзода Умеда Ҳурматулло дар мавзӯи «Ташаккул ва рушди иқтисоди «сабз» дар соҳаи кишоварзӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз рӯи муҳимият, нағзониҳои илмӣ, сатҳи таҳлили масъалаҳо ва натиҷаҳои бадастомада ба талаботи Низомномаи

Комиссияи олии аттестатсионии, назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва бандҳои 67 ва 69-и “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ” ҷавобгӯ мебошад. Бо дарназардошти аҳамияти илмӣ ва амалии таҳқиқот, муаллиф сазовори дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) доктор аз рӯи ихтисоси 6D050600-Иқтисодиёт (6D050612-Иқтисоди «сабз» ва истифодаи захираҳои табиӣ) доништа мешавад.

Муқарризи расмӣ:

д.и.и., профессори кафедраи идоракунии
молияи давлатӣ ва иқтисоди рақамии
Академияи идоракунии давлатии
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Досиев М. Н.

Имзои д.и.и., профессор М.Н. Досиев – ро тасдиқ мекунам.

Сардори раёсати кадрҳо, коргузори
ва корҳои махсуси АИДНПҚТ

Насурдинзода А. Н.

Суроғаи муассиса: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, ноҳияи Исмоили Сомонӣ, кӯчаи Саид Носир, 33, Тел: (+992) 985 56 65 66, +992(37) 224-17-86